

Nykantiansk dialog

F. C. Krarup og Jørgen Jørgensens brevveksling 1917-1930¹

Af Carl Erik Bay

F. C. Krarup (1852-1931) har i sine erindringer *Fra Romantisme til Realisme. Oplevelser og Tanker*. (1930) givet et portræt af sig selv som den teologiske repræsentant, der stod det moderne gennembrud nærmest. Som en af de få radikale teologer der stod på samme anti-metafysiske grundlag som den naturvidenskabeligt orienterede, liberale intelligens, blev det hans opgave at indføre det erkendelses-teoretiske fundament, hvorpå den kristne livsanskuelse kunne nybe-grundes. Det skete ved en opgivelse af metafysikken og en psyko-logisering og historisering af teologien. Arbejdet lykkedes i en sådan grad for Krarup, at han i sine erindringer kunne konstatere en forståelse for den humane kristendom i de »dannede kredse«, der tidligere havde ført an i angrebene på såvel den kristne livsanskuelse som den kirkelige kristendom. I den forbindelse henviser Krarup til sin filosofiske åndsfrænde, Harald Høffdings repræsentative position i kulturlivet og specielt til hans positive anerkendelse af idealiteten i den kristne religion. Krarup konkluderer: »En saadan Anerkendelse af Idealiteten i den kristne Religion markerer tilfulde Afstanden fra Halvfjerdsernes Kampstilling til al Religion og særlig Kristendommen. Vi er indstillede paa en helt anden Basis, hvad allerede Fremkomsten af en særlig, selvstændig Behandling af Religionen som Aandsmagt viser. Der bliver nu Spørgsmål om, hvormeget der fra den moderne Bevidstheds Side kan tilegnes og bruges af religiøse Værdier. [...] Et Menneskeliv har andre aandelige Fornødenheder end de rent

[1] Brevene befinder sig på Det kgl. Bibliotek i henholdsvis Jørgen Jørgensens arkiv, Utilg. 496¹,¹ og F. C. Krarups arkiv, Utilg. 194. En del af brevvekslingen synes at være gået tabt, se [10] og [37].

intellektuelle, der kan tilfredsstilles gennem Forskningen. Den enkelte Videnskabsmand er et personligt Væsen, en Individualitet, der som saadan vil forme sin selvstændige Dom om Livet, dets Indhold og dets Maal, ud fra de personlige Oplevelser, han har gjort. I Forskningen har han med Enkeltfænomener at gøre, men han har en naturlig Trang til at samle disse til et Hele. Han trænger til at have en Livsanskuelse. Og en saadan maa altid faa en individuel Karakter, der ikke kan rationelt begrundes, og derfor faar en vis religiøs Karakter.«²

Konflikten mellem tro og viden synes med andre ord at være blevet bilagt med et heldigt udfald, således at troen fik plads som en ideal værdi i den subjektive sfære – i personligheden. Krarups indførelse af personlighedsprincippet skabte epoke i dansk teologi, men den var forbi, da han nedskrev sin optimistiske statusopgørelse. Og samtidig med de nye teologiske strømninger i 1920'erne foregik der en slags moderne gennembrud nr. 2, dvs. den fornyelse af den borgerlige radikalisme, som eftertiden har kaldt »kulturradikalismen«. En af dens mest markante repræsentanter var Harald Høffdings elev, Jørgen Jørgensen (1894-1969), der i 1926 blev professor ved Kbhv.'s Universitet. Bl.a. på grund af hans energiske agitatoriske og videnskabelige indsats profileredes radikalismens oprindelige frontale anti-klerikale kampstilling. F. C. Krarup var hverken uvidende om barthianismen, som han var en forbitret modstander af, eller om den nye radikalisme. Om Jørgen Jørgensen skrev han i 1927 til en kollega: »som videnskabsmand er han ret betydelig. Han er sikkert den første af de tre ved Universitetet.³ Des større er jo skaden. Vi havde håbet nu at være færdig med Radikalismen ved Universitetet. Og så dukker den nu op i denne ekstreme form.«⁴

Den ekstreme filosofiske form som radikalismen efter 1. verdenskrig fornyede sig i kraft af, var den tyske nykantianisme, som også havde været det filosofiske grundlag for Krarups frisindede teologi

[2] F. C. Krarup: *Fra Romantisme til Realisme. Oplevelser og Tanker* (Kbhvn. & Oslo 1930), 105-106.

[3] De to andre filosofiske professorer var Victor Kuhr (1882-1948) og Frithiof Brandt (1892-1968).

[4] F. C. Krarup til Lyder Brun 20/12-27. Citeret efter P. G. Lindhardts udgave af *Breve fra F. C. Krarup til Lyder Brun* (Kirkehistoriske Studier II rk., nr. 7. Kbhvn. 1960), 174.

– om end han repræsenterer et andet trin af denne filosofiske retnings udvikling. F. C. Krarup og Jørgen Jørgensen havde for så vidt fælles filosofisk ophav, men de repræsenterer og introducerer nykantianismen i to af dens faser og retninger i Danmark. I årene fra 1917 til 1930 udvekslede de nogle breve, der kan opfattes som en dialog – eller måske snarere en markering af deres forskellige nykantianske positioner.

F. C. Krarup har næppe været uden indflydelse på Jørgen Jørgensens filosofiske udgangspunkt som repræsentant for den kritiske idealisme.⁵ Den student Jørgensen som Krarup i 1917 indledte sin brevveksling med, havde været alumne på Sorø Akademi, hvor Krarup fungerede som religionslærer. I 1927 erindrede Krarup ham som »en meget impulsiv natur, der tog alt til yderlighed. Han er anlagt på fanatisme, og nu er han altså bleven forstandsfanatiker. Personlig er han brav og ren. Han sparer sin eftermiddagskaffe forat hjælpe de arbejdsløse.«⁶ Som Krarups elev er det ikke usandsynligt, at Jørgensens bekendtskab med kantianismen stammer fra Krarups *Grundrids af den kristelige Etik* (1894), der var tænkt som lærebog i gymnasiets religionsundervisning. Især ikke eftersom han allerede i sit første studieår var i stand til at besvare Universitetets filosofiske prisopgave for 1913: *Schopenhauers Erkendelsesteori i dens Forhold til Kant*. Besvarelsen, der blev belønnet med en guldmedalje, er inspireret af nykantianismen, som Jørgensen studerede og tilegnede sig i de følgende år – i opposition til Høffdings (og Krarups) psykologiserende Kant-forståelse. I 1918 introducerede han den førende nykantianske retning, *Marburgerskolen*, i en lille bog om *Paul Natorp som Repræsentant for den kritiske Idealisme*. Bogen er en historisk indledning til og en systematisk oversigt over fornyelsen af kritikismen i Tyskland.

I indledningen placeres F. C. Krarup sammen med sin liberale teologiske læremester A. Ritschl (1822-1889) i »den af Kant paavirkede teologiske Systematik.«⁷ Filosofisk set kunne Jørgensen have placeret ham i kritikismens sansefysiologiske retning, hvis grundposition Krarup selv afstikker som subjektiv idealisme i et af brevene til Jørgensen. Den

[5] Se nærmere herom i mit bidrag til Dansk filosofi og psykologi (Kbh. 1977) om Jørgen Jørgensen som repræsentant for den kritiske idealisme, bd. II, 33-48.

[6] F. C. Krarup til Lyder Brun 20/12-27. Lindhardtts brevudg., 174.

[7] Jørgen Jørgensen: *Paul Natorp som Repræsentant for den kritiske Idealisme* (Kbh. 1918), 17.

tyske hovedrepræsentant for retningen var F. A. Lange (1829-1875), der forsøgte at løse forholdet mellem tro og viden ved at reservere religionen den værdiernes subjektive verden, som også Krarup ville supplere den objektive erfaring med. Langes værk *Geschichte des Materialismus I-II* (1866) var af afgørende betydning for genoptagelsen af Kants transcendentale problemstilling i Tyskland omkring 1860. I denne indledende fase af nykantianismen opfattes grundlaget for erkendelsesteorien som psykofysisk, idet de aprioriske former tages som udtryk for menneskets organiske væsen. Det erkendelsesteoretiske arbejde er derfor af *psykologisk* art.

Mod denne opfattelse opponerede Marburgerskolens grundlægger, Hermann Cohen (1842-1918) – og senere Jørgen Jørgensen – som repræsenterede den *logicistiske* retning i nykantianismen. I Marburgerskolen opfattes de aprioriske former som de logisk tilgrundliggende principper for den videnskabelige erkendelses gyldighed. Den transcendentale metode sigter på at finde disse former eller principper ved analyse af specielt den matematiske naturvidenskab. Ikke ved psykologisk analyse af de individuelle bevidstheder, men ved en transcendental analyse af den videnskabelige bevidsthed findes kriterierne på og formerne for den objektive erkendelse. Hvad der ikke kan indgå i disse former, kan ikke erkendes og må derfor afvises som ugyldigt. Det gælder f.eks. Kants forestilling om en »Ding an sich«; marburgerne afviser sansningen som selvstændig kilde til erkendelse. Denne adskillelse af tænkningen fra dens empiriske basis betyder, at den teoretiske bevidsthed så at sige »skaber« eller konstituerer tingene i kraft af logiske begreber og deres relationer. Subjekt og objekt er korrelative begreber, der hører sammen som form og indhold.

F. C. Krarup måtte stille sig afvisende overfor denne logiske idealisme, eftersom den subjektive »rest«, han havde lagt til grund for sin livsanskuelse – og for sin løsning af konflikten mellem tro og viden – ifølge »ren« tænkning var forvrøvlet. Marburgerskolen havde så at sige rationaliseret det individuelle væk. Krarup kunne derfor resumere Jørgensens tankegang – på et tidspunkt hvor han iøvrigt mere eller mindre havde opgivet den – således: »Han forknyder nemlig en ren mekanisk forklaring af det, hvorefter alt, hvad vi betegner som følelse og vilje slet ikke eksisterer på en sådan måde, som vi i vor praksis forestiller os. Der eksisterer ikke andet end materielle processer, og det er en blot indbildning, når vi opfatter os som selvstændige, aktive væsener. Der findes ikke nogen aktivitet, og ikke noget jeg. Det er

ikke virkelige fænomener, men kun »epifænomener«. Det er hvad han nu også docerer for de unge. De, der hører dette, er tilbøjelige til på forhånd at gå ud fra, at han aldrig fra sit hjem har været udsat for nogen religiøs påvirkning. Men det er just det omvendte, der er tilfældet.«⁸

For præstesønnen Jørgen Jørgensen var problemet – som Krarup formulerede det i sine erindringer – *ikke* hvor meget »den moderne bevidsthed« kunne tilegne sig og bruge af religiøse værdier, men derimod hvor lidt – for så vidt som han overhovedet anerkendte realiteten af Krarups praktiske værdier. Teoretisk set eliminerede Jørgensen de psykologiske kvaliteter i sin offentliggørelse af *Filosofiske Forelæsninger* (1926-27). Praktisk talt besvarede han spørgsmålet *Om Værdien af Religion og Religiøsitet*⁹ med en afvisning af begge fænomener som *skadelige*. At denne vurdering, som Jørgensen hyppigt fremsatte i 1920'erne, gav anledning til en konfrontation med Krarup, bærer brevvekslingen hverken vidnesbyrd om eller præg af (ud over en lidt formel tone og et par spidse formuleringer). Der har imidlertid fundet en konfrontation sted i slutningen af 1927, men ingen af parternes brevindlæg synes bevaret.¹⁰ Derimod foreligger Krarups referat af sagen i form af et brev til den norske professor Lyder Brun; efter at have stemplet barthianismen som »en epidemisk ekstase« fortsætter Krarup: »Et ekstrem i ganske modsat retning har vi haft i den sidste tid i den unge filosofiske professor Jørgen Jørgensens angreb på Religionen, særlig Kristendommen.¹¹ Det har været en meget pinlig affære, særlig for os herude, der har kendt ham så godt. Ved et møde i Lærerhøjskolen udtalte han, at man af al magt burde bekæmpe religiøs påvirkning overfor børn, ikke blot i skolen, men også i hjemmene, hvor man burde afskaffe bønnen. Han mente ikke, at staten skulde gribe ind her (sic), men denne skik skulde modvirkes ved alle åndelige midler, ved en stærk agitation. Ti religion var i sin grund et skadeligt

[8] F. C. Krarup til Lyder Brun 20/12-27. Lindhardtts brevudg., 173-174.

[9] Et foredrag som Jørgen Jørgensen offentliggjorde i *Kritisk Revy* (Hefte 4, 1928) og som blev optrykt i hans essaysamling *Aktuelle Stridsspørgsmål* (Kbh. 1931), 9-23.

[10] Jvf. P. G. Lindhardtts udgave af Breve fra F. C. Krarup til Lyder Brun, note 8 til brev nr. 70 (20/12-27), 175. Jørgen Jørgensens senere tilkomne arkiv på Det kgl. Bibliotek rummer ikke F. C. Krarups indlæg.

[11] Ibid., Lindhardt henviser til Jørgensens angreb på religiøs opdragelse, specielt aftenbøn, (*Politiken* 16/10-27 og *Nationaltidende* 21/10-27).

fænomen, særlig Kristendommen. Den kunde være uskadelig, når den var forenet med en høj dannelse, men i alle andre tilfælde, hos børn og kvinder, var den kun til fordærvelse. Naturligvis vakte dette angreb en del opsigt, men han holdt fast ved sit, og skærpede det endog. Da han havde sendt mig et referat af en avis, måtte jeg svare ham. Jeg fremhævede ganske kort, at jeg syntes, at han kun havde syn for sin egen ret, men ikke for andres, og at hans standpunkt var meget ensidigt og intellektualistisk. Han forklarede mig i en lang skrivelse, at han var i sin ret, når han mente, at troende vel nok måtte have lov til at påvirke andre. De kunne jo nemlig slet ikke begrunde deres mening. Og han afviste, at han var ensidig. Han lærte kun hvad videnskaben gav ham ret til.¹²

Den nykantianske dialog gled efterhånden i baggrunden. Krarup der til at begynde med havde glædet sig over Jørgensens teoretiske engagement, måtte tage afstand fra det i samme omfang som det gik op for ham, hvad det indebar af konsekvenser for »den moderne bevidstheds« forhold til de religiøse værdier. Jørgensen kunne kun billige sådanne i »den personlige Religiøsitet, der hos nogle Mennesker »naturligt« vokser frem som et Resultat af deres Livserfaringer, ...«¹³ Men når han på sin side kunne glæde sig over Krarups religiøse og teologiske grundsyn, så var det vel fordi det netop indeholdt en sådan selvbegrænsning – hvor gyldige Krarup end mente de religiøse værdier måtte være.

I

Sorø, 30. Marts 17.

Kære student Jørgensen!

Jeg siger Dem tak, fordi De har været så venlig at sende mig Deres første literære arbejde¹⁴. Naturligvis har jeg megen interesse for Dem som min gamle elev og ikke mindst på grund af arten af det studium, De har valgt. Også æmnet i dette tilfælde er tillokkende. Under

[12] F. C. Krarup til Lyder Brun 20/12-27. Lindhardts brevudg. 173.

[13] Det i [9] omtalte foredrag. Aktuelle Stridsspørgsmål (1931), 21.

[14] Jørgen Jørgensen: Henri Bergson's Filosofi i Omrids (Kbh. 1917).

normale forhold skulde jeg snart have læst bogen. Men mine forhold har ikke været normale i den sidste tid. I tre uger har jeg lidt af en brandbyld i nakken, der i høj grad har taget mine kræfter; og hvad der er tilovers af disse er engageret for konfirmation og Påsketravlhed. Jeg sender Dem derfor denne foreløbige tak. Jeg vil gærne siden give den en fyldigere form. Men det vil vare lidt. Jeg har indtryk af, at jeg vil kunne mødes med Dem i grundbedømmelsen, når jeg ser på de sidste sider i bogen¹⁵.

Modtag altså foreløbig en venlig hilsen fra

Deres hengivne
F C Krarup

II

Sorø, 24. April 17.

Kære student Jørgensen!

Efterat jeg nu har læst Deres bog om Bergson¹⁶, må jeg igen sige Dem tak for den. Jeg synes, særlig gennem sammenligning med Høffding's bog om samme æmne¹⁷, at Deres fremstilling giver et levende indtryk af hvad den franske tænker vil. Man får absolut interesse for ham. Og jeg personlig har glædet mig over den anerkendelse, De yder ham i hans negative påstande¹⁸. Særlig, at De fremhæver hans kritik af

[15] Ibid., 84-88. Fra sit nykantianske standpunkt giver Jørgensen Bergson ret i hans afvisning af begrebers udledning af empiriske anskuelser. Jørgensen fremhæver Bergsons påvisning af den uoverskuelige kløft mellem begreb og anskuelse som et hovedpunkt, der bekræfter nykantianernes logisk-erkendelsesteoretiske kritik.

[16] Henri Bergson (1859-1941), prof. i Paris 1900-1921. I sin bog om Bergson skriver Jørgensen: »der findes vist ikke eet Ord i hele B.'s Filosofi, der betegner et virkeligt videnskabeligt Begreb; og skulde der findes et, saa kan det ifølge hans Opfattelse af den begrebsmæssige Erkendelse kun være der paa Grund af Inkonsekvens eller Uagtsomhed. Det er da klart, at hans Teorier forstandsmæssigt set er uholdbare, ikke saa meget fordi de siger noget galt, som fordi de til syvende og sidst intet siger. Det er for Størstedelen blot Parader af ofte velklingende, men tomme Ord.«, 83-84.

[17] Harald Høffding: Henri Bergson's Filosofi (Kbh. 1914).

[18] Se [15].

Determinismen som betydningsfuld¹⁹. Det har meget at sige, at denne kritik er vel funderet; der er vundet meget derved. At De stiller Dem ganske afvisende overfor hans positive forsøg på at fremstille en ny videnskab gennem intuitionen, er vist også fuldkommen berettiget. Jeg kan forstå den skarphed, hvormed De gør det²⁰.

Det har i det Hele glædet mig at se, at De som filosof nærmest synes at have taget Deres stede i den Ny-Kantianske retning²¹. Det har forekommet mig, at man ud fra dette standpunkt bedst kan være retfærdig overfor det dobbelte krav, som videnskaben og det praktiske liv stiller til os²².

Med venligst hilsen

Deres hengivne
F C Krarup

III

Valkendorfs Kollegium 5. 26-4-17.

Kære Pastor Krarup!

Blot et Par Ord for at udtrykke min Tak for Deres elskværdige Brev og Bedømmelsen af min lille Bog om Bergson. Det har glædet mig saa meget mere, som jeg tror, vi er enige i alt væsentligt. Ogsaa Deres Sammenligning med Høffding's Bog har givet et Udfald, som jeg ganske kan underskrive. Da jeg havde læst den, nemlig: Høffding's Bog, var mit Indtryk det, at jeg egentlig talt slet ikke vidste, hvad Bergson vilde; man havde lært nogle Enkeltheder af B.'s Filosofi at kende, men nogen egentlig sammenhængende Begrundelse havde man ikke faaet. Men det er netop Sammenhængen i B.'s System, jeg har søgt at fremstille saa klart, jeg kunde, og derfor har jeg indskrænket Kritikken af ham til nogle Hovedpunkter og ganske udeladt en Undersøgelse af hans Afhængighed af og Forhold til andre. Paa dette sidste punkt supplerer Høffding's Fremstilling min.

[19] Jørgen Jørgensen: Henri Bergson's Filosofi i Omrids, 82.

[20] Ibid., 74-88.

[21] Ibid., 84-86.

[22] F. C. Krarup refererer her til sin distinktion mellem det videnskabelige synspunkt og det praktiske værdisynspunkt. Se [32].

Til Slut vil jeg blot sige, at De har set ganske rigtigt, naar De mener, at jeg hælder til Ny-Kantianerne. Det gør jeg nemlig ganske afgjort. Især er det Marburgerskolen²³, jeg sympatiserer med (Hermann Cohen, Natorp, Cassirer o.s.v.²⁴). Som Følge heraf forkaster jeg pure det psykologistiske Synspunkt²⁵, som jo er eneraadende herhjemme (Starcke²⁶ maaske undtagen, men det er ikke helt klart, hvad han mener) og som har forkludret saa mange Spørgsmaal, bl.a. Spørgsmaalet om Determinisme – Indeterminisme. Naar jeg er glad for B.'s Behandling af dette, er det ikke saa meget fordi jeg dermed betragter Æmnet som udtømt; som fordi jeg kan spille ham ud mod Psykologisterne og vise, at Problemet ud fra det Standpunkt er meningsløst. Det er overhovedet ikke noget psykologisk Problem, men hører rettelig hjemme i den etiske Principlære og falder jo egentlig sammen med Spørgsmaalet om Etikens Mulighed. Hvis Etik skal være mulig, maa den som al anden Videnskab hvile paa visse Principper eller Normer, som i sig selv er ubetingede og betinger alt andet, idet de ligger til Grund for de fundamentale Distinktioner: sandt–falsk, virkeligt–uvirkeligt, godt–ondt, skønt–uskønt o.s.v. Hvorledes det saa gaar til, at det enkelte Individ kan rette sig efter disse Normer og ikke er rent mekanisk bestemt, er et Spørgsmaal, der ligesaa godt angaar den logiske Tænken som den etiske Handlen; men dette Spørgsmaal er det, jeg synes, B. viser slet ikke kan besvares, da de videnskabelige Begreber ikke kan anvendes paa de kvalitative psykiske Fænomener. Foreløbig maa man vist slaa sig til Ro med det simple – eller indviklede, som man nu vil – Faktum, at ligesom Mennesket i sin Tænken kan følge visse Normer og vælge mellem sandt og falsk, saaledes kan det ogsaa i sin Handlen følge etiske Normer og vælge mellem godt og ondt. Den Psykologi, der nægter dette, overser at Mennesket er andet og mere end en blot Naturting, at det er et Fornuftvæsen, der *bedømmer* Tingene og ikke nøjes med at *reagere mekanisk* paa Paavirkninger. – Ja, undskyld at jeg trætter Dem med

[23] Se indledningen.

[24] Hovedrepræsentanterne for Marburgerskolen. Hermann Cohen (1842-1918), prof. i Marburg 1876-1912. Paul Natorp (1854-1924), prof. i Marburg 1893. Ernst Cassirer (1874-1945), prof. i Hamburg 1919-1934.

[25] Det psykologistiske synspunkt betragter logikken som en funktion af psykologien (i modsætning til det logicistiske synspunkt der hævder, at logikken er en selvstændig videnskab, som psykologien og andre videnskaber må bygge på).

[26] C. N. Starcke (1858-1926), prof. ved Kbhns.'s Universitet.

disse lange Udviklinger, men da De nu har været saa elskværdig at interessere Dem for min lille Bog, tænkte jeg, at det maaske ogsaa kunde mere Dem, at kende lidt til Baggrunden for min Bedømmelse af B. Denne Baggrund er det, jeg her har forsøgt at ride op, – mere end et Rids kan det jo ikke blive. –

Endnu engang: Tak for Brevet.

Deres hengivne
Jørg. Fr. Jørgensen

IV

Sorø, 24. September 18.

Kære magister Jørgensen!

Jeg siger Dem tak, fordi De var så venlig at sende mig Deres bog²⁷, ved hvis læsning jeg har glædet mig. Det er en klar og tankestærk udredning, som man skal være vågen for at følge ligesom når man læser mesteren, Kants skrifter. Jeg synes, at De har givet en fyldig fremstilling af denne skole²⁸, som sikkert fortjener et kendes herhjemme. De har taget dens tankegang frem og forfulgt den med al mulig konsekvens. Allerede derved synes jeg, at Deres arbejde har værdi, enten man så kan være enig med Dem eller ikke. Det er ikke nogen let opgave at fremstille denne filosofi. Den er ikke for menigmand. Men De har gjort det mest mulige for at gøre dens tanker tilgængelige. Jeg ønsker Dem udbytte deraf.

Enig med Dem kan jeg dog næppe være. Når de således vil rationalisere endog sanseformerne, og derpå gennemføre en Panlogisme, da er det jo som De selv siger et skridt udover Kant. Når stoffet ikke skal bidrage noget til *indholdet* af genstandsbegrebet (p. 127), da synes jeg, at det bliver vel abstrakt. Jeg føler mig noget forskræmt i denne af den rene Logik opbyggede tilværelse. Jeg trækker mig tilbage til den af Dem så foragtede subjektive Idealisme²⁹ – nærmest til

[27] Jørgen Jørgensen: Paul Natorp som Repræsentant for den kritiske Idealisme (Kbh. 1918).

[28] D.v.s. Marburgerskolen.

[29] I sin bog om Paul Natorp ser Jørgensen den subjektive idealisme som en naturlig konsekvens af det psykologistiske standpunkt, som han med Kants ord karakteriserer som »en skandale for filosofien«, 123.

Albert Langes position³⁰. Ja, jeg véd nok, hvad der kan siges derimod³¹, men alligevel! Og helhedsfølelsen overfor Marburgernes verdenskonstruktion er hos mig heller ikke samstemmig. Det er Intellektualisme, der her møder mig. Men det er ikke det grundindtryk, jeg får af den gamle selv, jeg mener Kant³². Han var trods alt dog netop ikke Intellektualist. Og det tiltaler mig særlig.

Men det forhindrer ikke, at jeg glæder mig over at se den intellektuelle begejstring hos en ung tænker som Dem. Når De afviser hvad der ikke kan gå ind i det logiske skema som vrøvl, da er det et udtryk for det ideale syn på videnskaben. En bog som Deres vil vel også kunne give andre unge noget af den samme begejstring.

Modtag en venligst hilsen fra

Deres hengivne

F C Krarup

V

p. t. Dronninggaards Allé 74. – Holte d. 20-XI-22.

Kære Pastor Krarup!

Jeg siger Dem hjærtelig Tak for Deres venlige Tilsendelse af Bogen³³, som det har været mig en stor Glæde at modtage og at læse. Jeg nærer ingen Tvivl om, at Kampen om Kristendommen vilde antage en langt mere tiltalende Form, hvis Deres Grundsyn kunde trænge igennem, og

[30] F. A. Lange (1828-1875), prof. i Marburg. Se indledningen.

[31] Se F. C. Krarups artikel om F. A. Lange i Kirkeleksikon for Norden (Kbh. 1911) bd. III, 16-17.

[32] I sin artikel om Kant i Kirkeleksikon for Norden fremhæver F. C. Krarup flg.: »Videnskaben faar sit ubegrænsede, uendelige Omraade, hvor den hersker helt og fuldt. Men den viser dog udover sig selv til et andet Plan. Den afgørende Norm for Menneskelivet er ikke at søge i Forstanden men i Viljen. Her lægges Tyngdepunktet i skarp Modsætning til al Intellektualisme. Det er den moralske Forpligtelse, som K. her drager frem. Ved den enestaaende energiske Maade, hvorpaa han gør den gældende, har han i en Tid, der er vant til at spørge om Nytten af alt, lært Menneskene Respekt for en uegoistisk, ideal Stræben. Personlighedens Adel bliver gjort gældende paa en ny Maade.« (bd. II, 722).

[33] F. C. Krarup: Kampen om Kristendommen. Belysning af det religiøse Spørgsmaal (Kbh. 1922).

jeg betragter det som et glædeligt Tidernes Tegn, at de teologiske Studenter er saa begejstrede for Dem og saa gerne vil høre og læse Deres Tanker. Med Tiden vil det jo nok hjælpe, og jeg vil med Glæde hilse den Dag, da det gaar op for de Troende, at »det er formeget at forlange af vor tids mennesker, at de skal tro, blot fordi troens indhold ikke ligefrem kan modbevises«³⁴. At jeg personlig ikke kan følge Deres transcendentale Bevis er jo en Sag for sig, – rimeligvis beror det paa, at jeg savner den til den logiske, etiske og æstetiske Bevidsthed svarende »fromme« Bevidsthed. For hvis jeg har forstaaet Dem ret, gaar Deres hele Tankegang ud paa at paavise denne Bevidstheds »Gyldighed« i dens Ejendommelighed – men naar Bevidstheden (den »fromme«) mangler, saa kommer Beviset jo til at svæve i Luften, – og til syvende og sidst kan man jo kun bygge paa sit eget individuelle Bevidsthedsindhold som Grundfaktum. Men dette hindrer ikke, at jeg beundrer Dem for Deres Frisind, Klarhed og den intellektuelle Redelighed, der fremtræder ved Deres Behandling af »den fromme Bevidsthed«, og jeg siger Dem derfor endnu engang mange Tak for Bogen. Med venlig Hilsen til Dem og Deres Frue fra Deres ærbødige og hengivne

Jørg. Jørgensen

VI

Sorø. 16. December 26.

Kære professor Jørgensen!

Jeg siger Dem tak for Deres bog!³⁵ Hvad jeg har forstået af den, har jeg været glad ved. Men min forståelse har desværre været meget begrænset. Jeg har aldrig haft noget organ for Matematik, hvad jeg beklager. Selve Deres anlæg af pensummet til anden eksamen³⁶ som »indledning til det videnskabelige fagstudium« finder jeg fortræffelig.

[34] Ibid., 20.

[35] Jørgen Jørgensen: Filosofiske Forelæsninger som Indledning til videnskabelige Studier. Trykt som manuskript. Udgivet løbende i hæfter (Kbh. 1926-1927). I første del behandles filosofiens materiale, anden del består af filosofiens problembehandling. Bogen medførte en epokegørende fornyelse af filosofikuminstitutionen.

[36] D.v.s. *examen philosophicum*, som blev aflagt efter *examen artium*.

Det er sikkert den eneste rette bestemmelse af det. Man skal lære at tænke forinden man giver sig i kast med de specielle opgaver. Det er ikke filosofiens historie eller psykologi, som her skal lægges til grund: det er en metodelære. Deri synes jeg, De har ubetinget ret. Men noget andet er jo udførelsen. Jeg undrer mig over at de unge studenter skulde behøve *såmeget* Matematik. Jeg glæder mig imidlertid meget til anden del; hvad den byder på, lyder såre forjættelsesfuldt.

Men foreløbig nu ønsket om en glædelig Julefest og et godt arbejdsår derefter. Venligste hilsner

Deres hengivne

VII

F C Krarup

Sorø. 12. April 27.

Kære professor Jørgensen!

Jeg siger Dem tak for Deres lykønskning til min fødselsdag³⁷. Og jeg føjer hertil en tak for de sidste to hæfter af de filosofiske forelæsninger. Jeg har læst dem med stigende interesse, efterhånden som jeg bedre forstod udviklingen. Det er en meget radikal gennemførelse af det eksakte kvantitetsprincip, De foretager i Psykologien. Kvaliteterne forsvinder helt. Efter min mening vil videnskabens selvbegrænsning herigennem påtvinge sig den almindelige bevidsthed, der føler realiteten af de praktiske værdier. Jeg har skrevet en afhandling, som kommer Theol. Tidsskrift³⁸, hvori jeg afviser den gamle Metafysik ud fra den moderne bestemmelse af videnskab. Jeg har tilladt mig at citere Deres bestemmelse (i andet hæfte) af Metafysik som *naturfilosofi*³⁹.

Med venligst hilsen

Deres hengivne

F C Krarup

[37] Jørgen Jørgensens brev i anledning af F. C. Krarups fødseldag 31/3-27 synes ikke bevaret.

[38] Teologisk Tidsskrift for den danske folkekirke. 4. rk., 8. bd. F. C. Krarup offentliggjorde heri afhandlingen Hvad er Metafysik, og hvad er dens Ret?, 81-111.

[39] Ibid., 105. Krarup skriver om metafysik som *verdensanskuelse* og fortsætter: »Saaledes er den ogsaa bestemt af en yngre Filosof, Professor Jørgen Jørgensen, der siger, at »en Sammenarbejden af alle de enkelte Naturvidenskabers Resultater behandles i en særlig filosofisk Disciplin, der kaldes Naturfilosofi, Kosmologi eller Metafysik.« Hermed er med det samme Begrænsningen af denne Videnskab givet.«

VIII

Sorø. 28. Marts 28.

Kære professor Jørgensen!

Jeg siger Dem tak for Deres bog⁴⁰, som det har interesseret mig meget at læse, ikke mindst Deres behandling af værdisynspunktet under æstetisk opdragelse⁴¹. Den er et vægtigt bidrag i tidens brændende spørgsmål, den er skreven med en betydelig klarhed.

Med venligst hilsen

Deres hengivne
F C Krarup

IX

Kbhvn. d. 7-III-30.

Kære Pastor Krarup!

For den elskværdige Tilsendelse af Deres nye Bog⁴² beder jeg Dem modtage min bedste Tak. Og jeg kan supplere den med en Tilstaaelse, at det er den første Bog af selvbiografisk Karakter, som jeg har læst uden Ærgelse over Forfatterens mere eller mindre slet skjulte Indbildskhed og uden Væmmelse ved den Mangel paa Blufærdighed, der faar Selvbiografier til – ikke uden en vis Stolthed eller Skadefryd – at forevise »interessante« Træk af henholdsvis deres eget og deres Bekendtes Privatliv for det altid for saadanne intime Afsløringer begærlige og veloplagte Publikum. – Men dette er jo kun en negativ Værdi ved Deres Bog, selvom den er saa meget større, som den er sjælden. Positivt har jeg imidlertid ogsaa haft stor Glæde og meget Udbytte af at læse dens klare og i bedste Forstand eenfoldige (=

[40] Jørgen Jørgensen: *Filosofiens og Opdragelsens Grundproblemer* (Kbh. 1928).

[41] *Ibid.*, 169-178. Jørgensen anerkender her »indre værdier« og tager afstand fra énsidig intellektuel indstilling.

[42] F. C. Krarup: *Fra Romantisme til Realisme. Oplevelser og Tanker* (Kbh. & Oslo 1930).

ukomplicerede) Fremstilling af den Maade, hvorpaa de religiøse og teologiske Problemer og deres mulige Løsninger har formet sig for Dem i Tidens Løb. At jeg paa ikke uvæsentlige Punkter ikke kan følge Dem gør jo kun Sagen saa meget mere interessant for mig, og hvis jeg blot fik Tid, vilde det være mig en Glæde at skrive en Anmeldelse – nej, jeg mener, at jeg kunde have Lyst til at skrive en Anmeldelse, men da jeg – for min egen Skyld maa jeg sige: desværre – foreløbig er stærkt optaget af at indfri forskellige Forpligtelser, véd jeg ikke, om det lykkes mig at realisere min Hensigt, og jeg maa derfor i Øjeblikket nøjes med at sende Dem en uofficiel Tak for den smukke Bog.

Med venlige Hilsner til Dem og Deres Frue fra

Deres hengivne

Jørg. Jørgensen